

УДК 37.02.046.16:811.161.2

DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-446-450

ДРОЗДОВА Ірина Петрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства,
Харківська державна академія дизайну і мистецтв

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЗВО НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

У статті визначено концептуальні основи методики розвитку українськомовного мовлення студентів ЗВО нефілологічного профілю у професійній підготовці сучасних фахівців. У навчально-пізнавальній діяльності студентів нефілологічних спеціальностей задіяні дві великі групи стратегій; виявлено закономірності розвитку професійного мовлення; виокремлено основоположні, допоміжні і службові функції.

Ключові слова: концепція розвитку українськомовного мовлення; професійна підготовка; професійно орієнтований підхід; стратегії; закономірності розвитку професійного мовлення; функції реалізації професійної підготовки.

Постановка проблеми. Важливим компонентом професійної підготовки фахівців різного профілю є досконале опанування українською мовою у зв'язку з вимогами суспільства до якісно нового змісту, мети освіти й необхідності бути конкурентоздатним. Орієнтація вищої освіти на всебічний розвиток мовної особистості студентів, зміцнення їхніх мовленнєвих навичок і вдосконалення умінь правильно й виразно передавати свої думки, посилення зв'язку змісту навчання студентів із їхньою майбутньою професійною діяльністю є тим фундаментом, на якому має ґрунтуватися весь навчальний процес із будь-якого фаху. Міцні знання української мови сприяють ефективному засвоєнню фахових дисциплін, творчому зростанню особистості, формуванню національного менталітету громадянина України.

Теоретичними позиціями розвитку професійного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей ЗВО є мовні чинники на сучасному етапі розвитку наукової думки з погляду їх професійно-мовленнєвої природи і структури.

Важливим питанням дослідження є з'ясування особливостей взаємодії мови й наукового пізнання, їх форм, механізмів, зокрема й когнітивні можливості мови у розвитку професійного мовлення і мислення студентів як прояву комплексу соціально-психологічних і фізіологічних якостей студентів, що передбачає їхній саморозвиток, самореалізацію і самовдосконалення.

Це передбачає перегляд усієї освітньої практики щодо формування особистості, переорієнтацію антропоцентричної педагогіки на суб'єкт-суб'єктну парадигму. Значну роль відіграє концепція гуманізації й гуманітаризації системи освіти, важливими цілями якої є формування особистісних якостей людини, що визначають її духовність, стиль мислення, рівень культури тощо. Проблема методики реалізації концепції розвитку українськомовного мовлення студентів ЗВО нефілологічного профілю у професійній підготовці сучасних фахівців недостатньо опрацьована в теорії і методиці навчання і має вагоме соціальне й педагогічне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах нашої концепції взаємозв'язок сучасного ринку праці з підготовкою студентів нефілологічних спеціальностей з української мови з метою формування професійного мовлення реалізується завдяки професійно орієнтованому підходу до формування змісту і дидактичної технології навчання української мови у вищій школі, що зумовлено структурою діяльності і сукупного об'єкта вивчення.

З метою науково-теоретичного аналізу різноманітних концепцій висвітлення проблеми в лінгводидактичній науковій літературі розглянуто здобутки вчених різних шкіл, напрямів і течій. Особливе місце приділялося працям учених із загальних питань теорії навчання, когнітивного, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного й особливо професійно орієнтованого підходів до навчання мови, зокрема питань, пов'язаних з удосконаленням методики навчання мов, проблем сучасної організації і розвитку вищої освіти (А. Алексюк, В. Андрущенко, Ю. Бабанський,

З. Бакум, Л. Барановська, О. Біляєв, І. Задорожна, Н. Кічук, А. Коваль, З. Курлянд, Л. Мамчур, В. Мельничайко, І. Мельничук, Н. Микитенко, Л. Морська, Л. Паламар, М. Пентилюк, О. Пехота, Т. Плачинда, Л. Романишина, Т. Симоненко, І. Хом'як, Г. Шелехова).

Метою статті є визначення концептуальних основ методики розвитку українськомовного мовлення студентів ЗВО нефілологічного профілю у професійній підготовці сучасних фахівців.

Виклад основного матеріалу. Визначальним для навчання української мови у вищій школі нефілологічного профілю є характер впливу майбутньої професійної діяльності на зміст, відбір й організацію навчального мовного матеріалу. Перевагу має також моделювання в навчальному процесі ситуацій спілкування і способів формування мовленнєвих умінь у студентів-нефілологів, визначення ефективних способів і прийомів управління навчальною діяльністю студентів на заняттях із викладачем і в самостійній роботі [1; 3].

Базуючись на результатах аналізу науково-методичної літератури в аспекті досліджуваної проблеми, ми визначили інтегративні підходи до розвитку професійного мовлення студентів, що дозволили реалізувати концептуальну ідею модернізації процесу навчання і вирішити проблеми організації відібраного змісту і послідовності його вивчення за етапами розвитку професійного мовлення й віднайти можливості усвідомленого засвоєння матеріалу мовного й професійного характеру для розвитку пізнавальних здібностей та інтересів студентів.

На основі аналізу гносеологічних коренів професійної підготовки студентів-нефілологів й актуальних вимог до них з'ясовано, що в основі вдосконалення процесу розвитку професійного мовлення майбутніх фахівців лежить система критеріїв відбору змісту і технології українськомовної підготовки в системі вищої освіти.

Розробка загальних та індивідуальних стратегій оволодіння й користування українською мовою з метою розвитку професійного мовлення студентів дозволяє виділити різноманітні аспекти процесу навчання для визначення конкретних лінгводидактичних завдань. Загальні й індивідуальні закономірності в прийнятті рішень у процесі навчання називають стратегіями оволодіння. Відомо, що стратегії – це мистецтво здійснення будь-якої діяльності, засноване на точних і спланованих прогнозах [4, с.767].

Навчально-пізнавальна діяльність студентів нефілологічних спеціальностей відбувається у двох сферах: обраної ними спеціальності й української мови, точніше, у сфері її наукового й офіційно-ділового стилів, тобто комунікативної компетенції, включаючи мовну і предметну (професійну), що формується в українськомовному контексті.

При цьому задіяні дві великі групи стратегій:

– стратегії, пов'язані з успішним ходом навчального процесу з оволодіння майбутньою спеціальністю;

– стратегії, що забезпечують засвоєння і користування українською мовою.

Провідна мета розроблення методичної системи з використанням стратегій оволодіння і користування мовою для розвитку українського професійного мовлення студентів, майбутніх фахівців із використанням стратегій оволодіння і користування мовою передбачає зміну педагогічної парадигми, зокрема:

– професійна спрямованість навчання української мови у вищій школі;

– роз'яснення цілей набуття знань з української мови, порад щодо організації навчальної діяльності студентів з інших дисциплін (складання конспектів, ведення записів, відшукування літератури та знаходження потрібної інформації українською мовою), вимог до отримання оцінки знань, умінь і навичок із профілюючих дисциплін засобами української мови;

– використання інтерактивних методів навчання (евристичні, проблемні методи, бесіди, ділові і рольові ігри, комп'ютерні програми тощо);

– ретельний відбір теоретичних тем для самостійної роботи з урахуванням часу, важкості й готовності до їхнього опанування студентами;

– упровадження інноваційних технологій із раціональним поєднанням традиційних методів, що забезпечує набуття, поруч з якісними знаннями, уміннями і навичками з профілюючих дисциплін, професійно важливих комунікативно-мовленнєвих якостей майбутніх фахівців, випускників вищої школи нефілологічного профілю [2].

Із позиції передусім професійно орієнтованого підходу за допомогою модульної методики навчання визначено стратегічну мету навчального предмета «Українська мова (за професійним спрямуванням)», що полягає у формуванні професійної мовної особистості студента, який здійснює різні види мовленнєвої діяльності за фахом і готовий до професійного спілкування на основі засвоєних знань.

При цьому виявлено важливі й актуальні закономірності розвитку професійного мовлення:

- виховний характер розвитку професійного мовлення;
- добір мовних засобів залежно від ситуації професійного спілкування;
- суворе дотримання норм української літературної мови у процесі професійного мовлення;
- розвиток професійного усного й писемного мовлення (на основі текстів за фахом із виходом у професійний дискурс);
- взаємозалежність методів і прийомів навчання української мови з метою розвитку професійного мовлення з урахуванням психологічної та фахової специфіки студентів [5].

У процесі встановлення закономірностей засвоєння мовлення констатовано залежність між вправлінням у мовленнєвій діяльності студентів та її результатом – набуттям здатності до комунікативної мовленнєвої діяльності за фахом [6].

Нами виділено й розроблено функції змісту навчання, обґрунтовані в концепціях професійного становлення фахівця, у руслі яких компонентами професійно зумовленої структури особистості є професійна спрямованість і професійна компетентність як професійно важливі якості, а також досконале професійне мовлення, що передбачає знання мови професії, професійно значущі психофізіологічні властивості і нарешті професійний менталітет.

У ході реалізації концепції розвитку українськомовного мовлення студентів ЗВО нефілологічного профілю виокремлено основоположні, допоміжні і службові функції, у межах яких визначено аспекти реалізації професійної підготовки й розвитку професійного мовлення засобами української мови студентів-нефілологів відповідно до вимог сучасного суспільства і ринку праці.

Основоположні функції складаються з:

- дієво-формульованої (формування умінь і навичок професійного мовлення, що сприяють усталенню компетенції за фахом та формування мовної особистості);
- спеціалізувальної (відбиття специфічних рис функціональних одиниць діяльності фахівця, підготовку якого ми ведемо за допомогою конкретного змісту, що формується і постійно видозмінюється);
- когнітивно-розвивальної (спеціально розроблені заходи, спрямовані на сприяння інтелектуального розвитку студента, формування професійної компетентності та мовної особистості засобами української мови, створення професійно-мовної картини світу і поступове оформлення професійного менталітету фахівця).

Додатковими функціями є:

- мотиваційно-орієнтувальна (створення мотиваційного компонента особистості перспективного фахівця і його орієнтованості на майбутню професійну діяльність та спілкування українською мовою);
- загальнопрофесіоналізувальна (продовження формування професійно значущих якостей особистості майбутнього фахівця, наразі комунікативної активності у широкому сенсі, зокрема й мовленнєвої);
- аналітична (втілення функціональних одиниць діяльності, що входять до кваліфікаційної характеристики фахівця, і діагностика потреб ринку праці, що пов'язані з українськомовним компонентом професійної діяльності).

Службовими функціями є:

- антиципальна (упровадження у процес підготовки елементів, сформованих через змістово-цільове передбачення потенційних вимог ринку праці, суспільних потреб у професійно орієнтованому спілкуванні тощо);

– узагальнювально-систематизувальна (узагальнення і систематизація мовного матеріалу, необхідного для формування й розвитку професійного мовлення студентів);

– інформаційна (удосконалення знань, тобто позапрофесійний мовний кругозір).

З'ясовано основні формувальні елементи та види мовленнєвої діяльності (усне й писемне, підготовлене і непідготовлене мовлення, етапи їх формування у студентів-нефілологів ЗВО) та уточнено зміст й здійснено відбір навчального матеріалу для розвитку українського професійного мовлення з урахуванням фахової спрямованості студентів ЗВО.

У процесі дослідження вироблено методологічний фундамент: основні методи, прийоми, принципи, форми роботи у ЗВО, що забезпечуватимуть розвиток професійного мовлення студентів; що дозволило розробити концепцію навчання мови, наближену до змісту майбутньої професійної діяльності фахівців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, запропонована методика навчання включала модульну побудову навчального матеріалу, рейтингову систему контролю рівня навчальних досягнень, що дозволяло реалізувати диференційоване навчання та структурувати знання блоками з забезпеченням цілісності начального процесу, сприяло єдності дискретності та неперервності у засвоєнні знань.

Подальше дослідження проблеми розвитку професійного мовлення має бути спрямовано на ґрунтовне дидактичне забезпечення навчального процесу, пов'язаного з розвитком високого рівня загальнонаукових, міжпредметних когнітивно-комунікативних умінь студентів-нефілологів і дослідження мовної особистості студентів-нефілологів у процесі оволодіння гуманітарними дисциплінами.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / В.П. Андрущенко. 2-ге вид., допов. К.: Знання України, 2008. 819 с.
2. Дроздова І. П. Стратегії оволодіння мовою як запорука успішного навчання професійного мовлення / І. П. Дроздова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. № 1. С. 186–193.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії [Текст]: монографія / І. А. Зязюн. К.: Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.
4. Новейший словарь иностранных слов выражений. Минск. Современный литератор, 2006. 976 с.
5. Пентиліук М. І. Концептуальні засади мовної освіти як засоби інтелектуального і духовного розвитку особистості / М. І. Пентиліук // Педагогічні науки: зб. наук. праць. Херсон, 1998. Вип. 2. С. 14–17.
6. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. К.: Академія, 2000. 512 с.

References

1. Andrushchenko, V.P. (2008). *Rozdumy pro osvitu: statyi, narysy, interv'yu [Reflections on education: articles, essays, interviews]*. (2nded., rev.). Kyiv: Znannya Ukrayiny [in Ukrainian].
2. Drozdova, I.P. (2009). *Stratehiyi ovolodinnya movoyu yak zaporuka uspishnoho navchannya profesijnoho movlennya [Language learning strategies as a guarantee of successful professional language training]*. Pedagogichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi: nauk. zhurnal. Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies: Sciences. magazine. Sumy: SumDPU im. A.S.Makarenka, 1, 186-193 [in Ukrainian].
3. Zyazyun, I.A. (2008). *Filosofiya pedagogichnoyi diyi [Philosophy of pedagogical action]*. Kyiv; Cherkasy: Vyd. vid. ChNU im. B.Khmel'nyts'koho [in Ukrainian].
4. *Newest dictionary of foreign words of expressions. Minsk. Sovremennyj literator. 2006* [in Russian].
5. Pentylyuk, M.I. (1998). *Kontseptual'ni zasady movnoyi osvity yak zasoby intelektual'noho i dukhovnoho rozvytku osobystosti [Conceptual foundations of language education as a means of intellectual and spiritual development of personality]*. Pedagogichni nauky: zb. nauk. prats'. Pedagogical sciences: collection. sciences works. Kherson, 2, 14-17. [in Ukrainian].
6. Fitsula, M.M. (2000). *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv: Akademiya [in Ukrainian].

DROZDOVA Irina, doctor of pedagogical sciences, professor, Head of the Department of Ukrainian Studies, Kharkiv State Academy design and arts.

METHODOLOGY FOR REALIZATION OF THE CONCEPT OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN LANGUAGE SPEECH OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF THE NON-PHILOLOGICAL PROFILE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF MODERN SPECIALISTS

***Abstract.** The article defines the conceptual basis of the development of the Ukrainian language of students of higher education institutions of non-philological profile in the training of modern specialists. For the purpose of scientific and theoretical analysis of various concepts of problem coverage in the linguodidactic scientific literature, the achievements of scientists from different schools, trends and trends are reviewed. Educational and cognitive activity of non-philology students allows using two large groups of strategies: those related to mastering the future profession and those that ensure mastering and using the Ukrainian language. Identified important and relevant patterns of development of professional speech: the educational nature of the development of professional speech; selection of language tools depending on the situation of professional communication; strict observance of the norms of the Ukrainian literary language in the process of professional speech; development of professional speaking and writing; interdependence of methods and techniques of teaching the Ukrainian language for the development of professional speech, taking into account the psychological and professional specifics of students. In the course of implementing the concept of development of Ukrainian speech, students of higher education institutions of non-philological profile identified fundamental, auxiliary and service functions, within which aspects of the implementation of vocational training and development of professional speech by means of Ukrainian language by non-philologists students in accordance with the requirements of modern society and the labor market. The proposed teaching method included a modular construction of educational material, a rating system for monitoring the level of educational achievements. This made it possible to implement differentiated learning and structure knowledge in blocks with ensuring the integrity of the learning process, and contributed to the unity of discreteness and continuity in the assimilation of knowledge. Further research on the development of professional speech should be aimed at thorough didactic support of the educational process associated with the development of a high level of general scientific, interdisciplinary cognitive-communicative skills of non-philology students and the study of the language personality of non-philology students in mastering humanities.*

***Key words:** concept of development of Ukrainian-language speech; professional training; professionally oriented approach; strategies; regularities of professional speech development; functions of professional training.*

*Одержано редакцією: 01.03.2019 р.
Прийнято до публікації: 15.03.2019 р.*